

УДК 316.42:338.24

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.2.31>

В. В. Риков

orcid.org/0000-0002-8243-6558

аспірант кафедри економічної політики та врядування
Національної академії державного управління при Президентіві України,
заступник голови
Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури міста Києва

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз впливу глобалізаційних процесів на економічну безпеку України. Визначено, що процеси, пов'язані з розвитком глобалізації, впливають на суспільне життя, економічну діяльність, систему державного управління, розширюючи політичний процес, пропагуючи власні цінності, створюючи залежність від світової кон'юнктури та міжнародних інститутів. Виявами глобалізації є міжнародна економічна інтеграція, лібералізація економічних взаємозв'язків, підпорядкованість національних господарств розвитку глобальних процесів, вплив геополітики на соціально-економічну ситуацію національних держав. Рівень глобалізації характеризує Індекс Глобалізації КОФ, що визначає глобалізацію в економічному, соціальному та політичному вимірі. Доведено, що наявні норми та правила, які висувають процеси глобалізації, посилюють загрози національним економікам. Показниками економічної безпеки розглядають окремі макроекономічні показники, показники фінансово-кредитної сфери, показники залежності економіки від загроз зовні. Як основний напрям реагування на ризики та загрози, пов'язані з глобалізацією, визначено адаптування системи державного управління до складних умов господарювання та створення конкурентоспроможної економіки. Державне управління економікою України вимагає переходу до принципів управління на основі затверджених національних пріоритетів і державних інноваційно-інвестиційних проектів, підготовки фахівців, політики зайнятості з високим горизонтом планування, стратегії інноваційного розвитку. Реалізація завдань протистояння ризикам, які спричиняють процеси глобалізації, передбачає аналіз міжнародного правового поля, правил та вимог, які необхідно буде імплементувати у вітчизняне законодавство. Актуальним є розвиток високотехнологічних сфер, створення інноваційних кластерів та центрів трансферу технологій, спрощення ведення бізнесу, дерегуляція, збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій, зниження імпортозалежності. Власна модель економічної безпеки має враховувати зовнішні та внутрішні загрози, впроваджувати дієву економічну політику, стратегічне бачення власних переваг та можливостей.

Ключові слова: глобалізація, економічна безпека, державне управління, економічний розвиток, індекс глобалізації.

Постановка проблеми. Еволюційний розвиток цивілізації постійно перебуває в стані постійних змін. Автентичність, національний характер, постійна конкурентна та світоглядна боротьба домінувала в більшості країн світу за окремим виключенням. Суспільно-політичний та економічний розвиток держав, потреба отримання та розподілу ресурсів, бажання посилити свою роль та вплив у світовому товаристві, встановлення єдиних норм, правил, стандартів та правової основи,

можливість швидкого переміщення ресурсів у межах світу змушує окремих суб'єктів світової спільноти до відповідних об'єднань та союзів. Результати тісного взаємопроникнення поступово приводять до процесів глобалізаційного характеру, що впливає майже на всі країни світу.

Прискорення змін у старій парадигмі світової цивілізації, посилення науково-технічним розвитком середини минулого – початку нинішнього століття, поглиблення комунікаційного простору спричинюють досить складні зміни всіх сфер життя

та породжують масштабний вплив на політичну, економічну, культурну та інформаційну сфери життя та діяльності. Вільний рух коштів, матеріальних ресурсів, прискорення міграційних процесів, встановлення жорстких спільних алгоритмів дій, загального законодавства породжує питання впливу глобалізаційних процесів на економічну безпеку країн, адже економічні процеси знаходяться під впливом нових правил гри, обмежень та обтяжень. Посилення економічної інтеграції, залежність власної системи від глобального руху інформації, капіталу та товарів, виробничі ланцюги безперечно вплинули і на українську економіку. Враховуючи, що реалізація завдань держави у сфері безпеки є базовою функцією, а сучасні загрози набувають глобальних масштабів [1], ключовим стає пошук підходів до розуміння безпеки під впливом зовнішніх загроз для економічного середовища країни. Питання, спрямовані на формування стійкості до негативних чинників, посилення конкурентоспроможності, реалізація завдань щодо сталого розвитку, забезпечення відповідності встановленим світовим нормам, реагування на загрози посилили актуальність із точки зору гарантування економічної безпеки України в умовах глобалізаційних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з процесами глобалізації, розглядали такі дослідники, як О. Водяненко, В. Зозуля, О. Касімов, Ю. Ковбасюк, О. Котуков та ін. Дослідженню економічної безпеки та різних її аспектів присвячені праці А. Камашева, Ю. Королук, С. Стеценко, В. Толуб'як, А. Халілова та ін. Але варто зауважити, що окремі питання впливу глобалізації на економічну безпеку України потребують додаткового розгляду через актуальність проблематики.

Мета статті. Мета дослідження полягає в дослідженні глобалізаційних змін у сучасних умовах та визначенні чинників впливу процесів глобалізації на економічну безпеку України.

Виклад основного матеріалу. Глобалізаційний вплив є зовнішнім чинником подій, рішень та наслідків, які виникають за межами відповідної країни, що призво-

дить до внутрішніх змін у певній державі та породжує зворотні реакції відповідей та реагувань. Глобалізація розглядається в багатьох аспектах діяльнісних проявів, але суттєва частина може зводитися до економічної діяльності, що підпадає під певні межі, які стримують можливості та створюють наслідки в діяльності країн-учасників світової економіки. Внаслідок цього власні національні інтереси та потреби держави опиняються перед реаліями глобального ринку, рішеннями наднаціональних суб'єктів управління, впливом великих корпорацій та спільнот.

Підходи до поняття «глобалізація» різняться, з огляду на складність та масштабність сутності явища та спричинених ним змін, багаторівневості процесів та несформованість повноти зв'язків між суб'єктами глобалізаційної діяльності. Дослідники акцентують на процесах, масштабах впливу, факторах, наслідках та інших особливостях зазначеної дефініції.

Ю. Ковбасюк розглядає глобалізацію як тенденцію загальносвітового характеру, де визначаються фактори, принципи, інструментарій прискорення світового розвитку [2]. Глобалізація визначається як багатофакторний процес, що має вплив на сфери суспільного життя та на систему державного управління, пропагуючи єдині цінності, напрями діяльності на основі демократичного врядування [3]. О. Котуков зазначає, що глобалізація збільшує залежність значної кількості країн від світової економічної кон'юнктури, посилюючи вплив міжнародних інститутів на внутрішню політику незалежних країн. З огляду на зазначене необхідні управлінські дії та контроль багатоаспектних впливів глобалізації на економічну, соціальну, політичну та інформаційні сфери [4].

В Енциклопедії державного управління зазначається, що глобалізація поглиблює та розширює політичний процес у напрямі взаємодії місцевих, національних, регіональних, міжнародних і глобальних подій у комплексі процесів [5]. На думку О. Касімова, глобалізація є просторовою характеристикою інтернаціоналізації господарського життя на сучасному етапі, що передбачає набуття світовим ринком глобального характеру й охоплює всі гос-

подарські зв'язки та світовий економічний простір, що підвищує увагу до екзогенних факторів економічного розвитку [6]. Глобалізація виявляє себе різними формами, основними з яких є: науково-технічна та технологічна революція; централізація міжнародного бізнесу; міжнародна економічна інтеграція; лібералізація економічних взаємозв'язків; формування міжнародних інститутів, що регулюють різноманітні сфери діяльності; зростання залежності національних господарств від розвитку глобальних процесів; зростаючий вплив геополітики на соціально-економічну ситуацію всередині національних держав [7].

В умовах глобалізації існування окремої держави не можливе без активної взаємодії в межах міжнародної системи для спільного вирішення різних проблем. Поглиблення взаємозв'язку держав обмежує свободу їх вибору щодо реалізації зовнішньої та внутрішньої політики. В умовах глобалізації державне управління у сфері економіки необхідно координувати вже в межах міжнародних організацій, на основі єдиних правил діяльності в різних сферах економіки, що є частинами глобальної економіки [8].

Для розуміння рівня глобалізації країн застосовують різноманітні методології, які дають змогу ранжувати країни відповідно до визначених показників. Наприклад, Індекс Глобалізації KOF вимірює

глобалізацію в економічному, соціальному та політичному вимірі для 203 країн світу. Зазначений індекс став найбільш широко використовуваним показником глобалізації в академічній літературі [9]. Відповідно до оприлюднених показників Індексу Глобалізації, Україна останніми роками трохи втратила власні позиції (рис. 1).

Головним змістом глобалізації є зростання економічного взаємозв'язку країн, яка визначена в поглибленні, розширенні, інтенсифікації та динамізмі міжнародних економічних відносин, що супроводжуються формуванням системи світових, міжрегіональних, регіональних організацій. На новій стадії розвитку світового господарства відбувається інтенсифікація всіх форм зовнішньоекономічних відносин: торговельних, інвестиційних, трудових, інформаційних, соціальних і т. п. Основним підсумком змін, що відбуваються, стає економічна та політична взаємозалежність країн світової спільноти, що зростає [7]. В економічній сфері глобалізація характеризується посиленням ролі наднаціональної координації та інтеграції, відкритістю економік світових країн; економічними угодами на рівні регіонів та світу загалом, глобальним поділом праці, зростанням впливу транснаціональних корпорацій, функціонуванням загальносвітового економічного механізму, швидким реагуванням фінансових ринків на світові події [5].

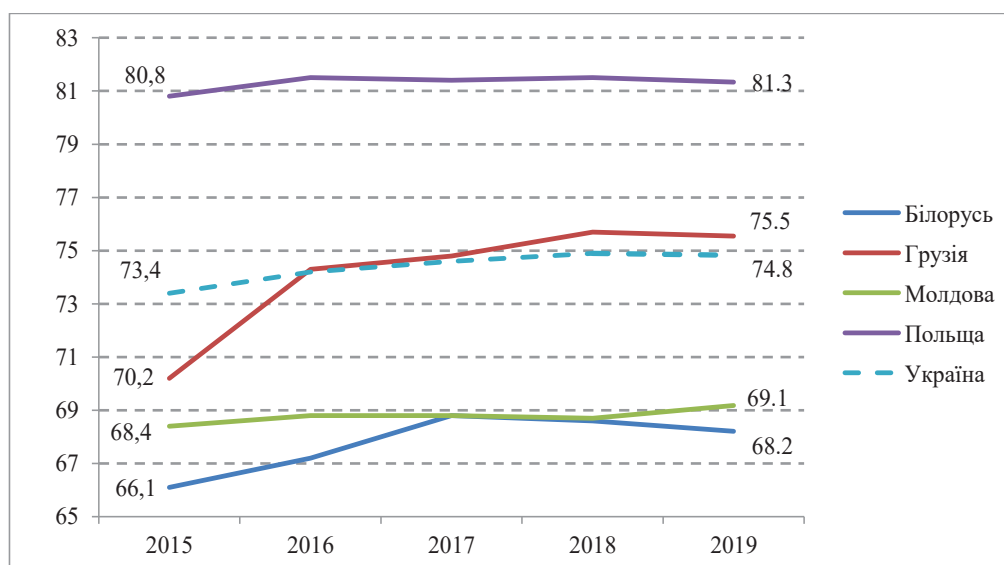

Рис. 1. Індекс Глобалізації окремих країн світу в 2015–2019 рр. [10]

Але кардинальні зміни в філософії спільного існування, нових підходах до «правил гри» в глобальній системі взаємин наражаються на ризики, які необхідно враховувати з точки зору реалізації безпеки на рівні держави. Розвиток суспільства та продуктивна діяльність людини спираються на безпеку. Обов'язковим атрибутом будь-якої системи є поняття безпеки, коли при змінах характеру загроз, прагнення до безпеки залишається незмінним [11]. Серед багатьох напрямів реалізації функцій безпеки виділяють економічну безпеку держави. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [12] формулює економічну безпеку як знаходження національної економіки в стані збереження стійкості до загроз, із високим рейтингом конкурентоспроможності у світовій економіці та здатністю економіки до сталого зростання. Економічна безпека спрямовується на захист національних інтересів держави, визначає можливість владних інститутів формувати механізми, які захищають національну економіку, забезпечують її збереження та поновлення процесу суспільного відтворення та соціально-політичної стабільності суспільства [13]. Економічна безпека держави, на думку С.П. Стеценко [14], є базовою, вирішальною умовою збереження та розвитку національних інтересів.

Під загрозою економічній безпеці розуміють сукупність небезпечних для важливих інтересів соціально-економічної системи умов і факторів. Загрози міжнародній економічній безпеці можна визначити як явища та процеси у світовій економіці, що негативно впливають на розвиток системи світових господарських зв'язків загалом чи окремих регіональних об'єднань держав [15]. Питання безпеки спираються на окремі

законодавчі акти, які регулюють відповідну сферу. У Законі України «Про національну безпеку України» зазначено, що державною політикою сфери національної безпеки є економічна безпека, а національні інтереси України спрямовані на забезпечення сталого розвитку економіки [16].

Як показники економічної безпеки можна визначити напрями, які характеризують перевищення нижніх граничних величин, при яких існує загроза національній безпеці України, показники забезпечення розширеного відтворення розвитку економіки, показники у сфері фінансів та кредиту, перевищення мінімальних граничних величин яких свідчить про проблематику цієї сфери, показники залежності економіки від загроз зовні [17]. Розглянувши для аналізу показники України щодо змін обсягу ВВП у % та прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у % від ВВП (табл. 1), можемо зазначити, що протягом 2016–2018 рр. відбувається збільшення ВВП України, що є одним із позитивних індикаторів, але за той самий період часу зменшується обсяг ПІІ.

Одним з основних напрямів реагування на ризики та загрози, пов'язані з глобалізацією, є адаптація системи державного управління до складних умов господарювання та створення конкурентоспроможної економіки. Стратегія розвитку України має визначити місце та роль України в глобалізованому світі, спираючись на можливості та наявний потенціал до розвитку. Глобалізаційні процеси сприяють посиленню конкуренції на світовому ринку, формуванню нової архітектури світової економіки, що супроводжується посиленням боротьби за природні ресурси та призводить до потреби формування нових імперативів економічного розвитку країни. Державне

Таблиця 1

Показники стану економічної активності України

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Зміна обсягу ВВП, %	-6,6	-9,8	2,4	2,5	2,6
Прямі іноземні інвестиції (% від ВВП)	0,63	3,35	3,69	2,52	1,89

Джерело: [18; 19]

управління економікою України вимагає переходу до принципів управління на основі затверджених національних пріоритетів і державних інноваційно-інвестиційних проектів, що дасть змогу створити механізм державного регулювання, який буде впливати на раціональний розподіл, перерозподіл фінансових ресурсів як на макро-, так і мікрорівні, для поступового відродження національної економіки [20].

Ефективність відповіді системи державного управління на соціально-економічні, політичні та гуманітарні виклики нової глобалізації та четвертої промислової революції буде залежати від її здатності забезпечити адекватну мінливій кон'юктурі ринку праці систему підготовки фахівців, політику зайнятості з високим горизонтом планування, диференціацією по галузях і кластерах виробництва, а також стратегію інноваційного розвитку, що має мінімізувати транзакційні витрати [21]. Діяльність із розвитку та вдосконалення державного управління має бути направлена на реалізацію принципів прозорості, підконтрольності, соціальної направленості та демократичності. При цьому процеси глобалізації та становлення інформаційного суспільства мають сприяти підвищенню ефективності державного управління, що має за мету вирішення соціально-економічних проблем та підвищення якості життя [22].

Таким чином, процеси реалізації економічної безпеки, виходячи із наслідків глобалізації, виходять на одне з першочергових завдань системи державного управління. Як бачимо з аналізу питання, на рівень економічної безпеки впливають показники, які можна зарахувати до основних макроекономічних показників, показники фінансово-бюджетного стану економіки, показники соціальної сфери та демографічного стану, показники на ринку праці, продовольче та енергетичне забезпечення. Реалізуючи завдання щодо протистояння ризикам, які можуть спричинити процеси глобалізації, необхідно проаналізувати міжнародного правове поле, затверджені правила та вимоги, прийняті більшістю світового співтовариства, які необхідно буде імплементувати у вітчизняне законодавство. Аналізуючи напрями економічної

діяльності, слід зосередитися на сферах господарювання з високими показниками конкурентоспроможності, які потрібно розвивати, враховуючи світові тренди. Актуальним залишається розвиток високотехнологічних сфер, створення інноваційних кластерів та центрів трансферу технологій, що дасть змогу створювати ланцюги доданої вартості. Пом'якшення майбутніх економічних загроз лежить і в площині спрощення ведення бізнесу, дерегуляції, збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій, зниження імпортозалежності.

Ще одним аспектом стає проблема тиску трудової міграції, що створює дефіцит робітничих кадрів, професіоналів із вищою освітою, науковців. В аспекті формування людського капіталу держава має реалізувати зміни в підходах до сфери освіти та науки, поступово збільшуючи фінансування зазначених сфер. Доцільним є посилення сфери економіки шляхом реалізації інфраструктурних проектів шляхом державно-приватного партнерства, кластерних підходів та ін.

Висновки і пропозиції. Отже, можна зазначити, що одним із головних чинників, що формує потужну державу, є економіка та ресурси, які вона продукує. Процеси глобалізації, що охопили світ, несуть як позитивні, так і негативні зміни з точки зору безпеки. Посилення національної конкурентоспроможності, нарощування людського капіталу, розширення високотехнологічного виробництва є досить дієвими напрямками стратегії економічної безпеки. Кризові явища, що відбуваються в економіці України, не дають змогу державі належним чином реалізовувати функції безпеки, до того ж процеси глобалізації додають нові ускладнені умови співіснування. Вчасне врахування зовнішніх та внутрішніх загроз, дієві заходи економічної політики, стратегічне бачення власних переваг та можливостей дозволить системі державного управління та регулювання успішно адаптувати національну економіку до негативного впливу глобалізації та сформуванню власної моделі економічної безпеки.

Список використаної літератури:

1. Круглов В.В. Роль державно-приватного партнерства у сфері безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 12. С. 107-110.

2. Ковбасюк Ю.В. Детермінований вплив глобалізації на розвиток сучасних систем державного управління. *Вісник Національної академії держ. управління при Президенті України*. 2015. № 1. С. 5–12.
3. Зозуля В. Вплив глобалізації на демократичне врядування: теоретико-методологічні підходи. *Public Administration*. 2017. № 2(33). С. 14–18.
4. Котуков О.А. Феномен глобалізації та його вплив на сучасне державне управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1. С. 24–34.
5. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; наук.-ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк (гол.) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 7 : Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції / наук.-ред. колегія : І.А. Грицяк (співголова), Ю.П. Сурмін (співгол.) та ін. 764 с.
6. Касимов О.В. Теория и практика экономической интеграции в условиях глобализации. *Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета*. 2009. № 4(28). С. 57–59.
7. Водяненко О.И. Воздействие глобализации на социальную экономику. *Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета*. 2016. № 3(62). С. 11–15.
8. Мамедов А.А. Государственное управление экономикой в условиях глобализации: публично-правовой аспект. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2015. № 1(102). С. 28–31.
9. Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N., & Sturm, J. E. The KOF globalisation index-revisited. *The Review of International Organizations*. 2019. № 14. P. 543–574.
10. KOF Globalisation Index. URL: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>.
11. Камашева А.В., Халилов А.А. Человеческий капитал как фактор экономической безопасности региона. *Экономические науки*. 2012. № 97. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=18778537>.
12. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. URL: http://meold.kmu.gov.ua/minec/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738.
13. Толуб'як В.С., Королюк Ю.Г. Політика економічної безпеки України в умовах глобальних загроз. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1448>.
14. Стеценко С.П. Економічна безпека: сутність і структура. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 24. С. 104–106.
15. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : монографія / О.С. Власюк, А.І. Мокій, О.І. Іляш та ін.; за ред. О.С. Власюка. Київ : НІСД, 2017. 384 с.
16. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
17. Подмазко О.М. Вплив тіньової економіки на загрози економічній безпеці країни. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 4. С. 142–151.
18. Foreign direct investment, net inflows (% of GDP). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS>.
19. Зміна обсягу валового внутрішнього продукту. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2004/vvp/ind_vvp/ind_vvp_u/arh_indvvp.html.
20. Дикань В.Л. Государственное управление развитием экономики Украины в условиях «третьей волны» глобализации. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. № 43. С. 11–20.
21. Курочкин А.В. Государственное управление в эпоху новой глобализации. *Политическая экспертиза*. 2019. № 1(15). С. 77–87.
22. Восканов М.Э. Государственная политика в области публичного управления развитием социально-экономических макросистем в условиях глобализации и становления информационного общества. *Kant*. 2019. № 3 (32). С. 261–265.

Rykov V. The impact of globalization processes on Ukraine's economic security

The article analyses the impact of globalization processes on the economic security of Ukraine. It is determined that the processes associated with the development of globalization affect public life, economic activity, the system of public administration, expanding the political process, promoting their own values, creating dependence on

the world and international institutions. Manifestations of globalization are international economic integration; liberalization of economic relations; subordination of national economies to the development of global processes; the impact of geopolitics on the socio-economic situation of nation-states. The level of globalization is characterized by the KOF Globalization Index, which determines globalization in the economic, social and political dimensions. It is proved that the existing norms and rules put forward by the processes of globalization, increase the threats to national economies. Some macroeconomic indicators, indicators of the financial and credit sphere, indicators of the economy's dependence on external threats are considered the indicators of economic security. The main direction of response to the risks and threats associated with globalization is the adaptation of the public administration system to difficult economic conditions and the creation of a competitive economy. Public administration of Ukraine's economy requires a transition to governance principles based on approved national priorities, as well as state innovation and investment projects, training, employment policy with a high planning horizon, innovation development strategy. Implementation of the objectives of counteracting the risks posed by globalization processes involves the analysis of the existing international legal field, rules and requirements that will need to be implemented in domestic legislation. The development of high-tech spheres, creation of innovative clusters and centers of technology transfer, simplification of doing business, deregulation, increase in foreign direct investment, reduction of import dependence are pressing issues. Own model of economic security should take into account external and internal threats, implement effective economic policies, strategic vision of their own strengths and capabilities.

Key words: globalization, economic security, public administration, economic development, globalization index.